

УДК 81'253:811.111

Наталя ГРИГОРЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ

У статті розглянуто структуру багатокомпонентних англійських юридичних термінів, проаналізовано їхню семантичну цілісність і способи перекладу.

Ключові слова: термін-словосполучення, компонент, багатокомпонентний термін, двокомпонентний термін, трикомпонентний термін.

Особливості взаємозв'язку мови й права віддавна цікавлять мовознавців та правознавців. Діалог цих наукових сфер, що почався в Німеччині ще на початку XIX ст., з того моменту усе більш розширювався. Питаннями мови й права займається розділ науки, який називається у науковій літературі «legal linguistics» («правова лінгвістика»). На відміну від спеціальних галузей, наприклад, техніки чи природознавства, де терміни позначають конкретні предмети й можуть бути зображені принаймні графічно, що дозволяє досить легко визначити зміст поняття і співвіднести поняття з його мовним позначенням, «мова права виражає абстрактні поняття та зв'язки між ними» [2].

Мова є єдиним «робочим інструментом» юриста, інструментом, що повинен бути добре пристосований для роботи з «робочим матеріалом», тобто із системою правових відносин, щоб забезпечити її функціонування.

Перекладознавство відносно нова наука, а, отже, є потреба у вивченні прийомів перекладу, методики досліджень. Проблема перекладу термінів усе більше привертає увагу лінгвістів-перекладачів. Зважаючи на те, що ми живемо в епоху міжкультурної комунікації, вважаємо важливим налагодження контактів і в галузі юриспруденції через вивчення методів перекладу термінів.

Розвиток науки та освіти спричиняє появу нових відносин між суб'єктами суспільства, нових речей і явищ, а, отже, і назв, спеціальних слів, для цих відносин і речей.

Зміст терміна розкривається його дефініцією на основі виділення необхідних і достатніх ознак поняття. «Зміст слова розкривається через його лексичне значення, що не припускає логічного виділення ознак поняття; у слові в порівнянні з терміном

менш визначений обсяг поняття, без застосування кількісних характеристик» [3]. «Будь-який термін, – відзначає Р. Ф. Проніна, – варто розглядати не як відособлену значеннєву одиницю поза всяким зв'язком з навколишніми його словами і контекстом у цілому, а як слово, за яким закріплене певне технічне значення, але яке може змінити свій зміст у залежності від тієї галузі, у якій воно ужито» [5]. «Термінологічні словосполучення являють собою семантичні цілісні сполучення двох чи більше слів, пов'язаних за допомогою прийменника чи безприйменниковим способом. Вони можуть бути стійкими і вільними сполученнями» [7].

У науково-технічній термінології трапляється велика кількість термінів, що складаються з декількох компонентів.

Багатокомпонентні терміни можуть являти собою:

а) словосполучення, у яких значеннєвий зв'язок між компонентами виражений через прилягання. Наприклад: *justice system* – *система правосуддя*;

б) словосполучення, компоненти яких оформлені граматично за допомогою прийменника чи закінчень. Наприклад: *powers of arrest* – *право на арешт* [5].

Терміни-словосполучення поділяють на три типи.

До першого типу належать терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є словами спеціального словника. Вони самостійні і можуть уживатися поза даним словосполученням, зберігаючи властиве кожному з них окремо значення. Але вони набувають нового значення, що має певну значеннєву самостійність. «Характерним для термінів-словосполучень першого типу є можливість їхнього розчленовування й виділення складових компонентів – самостійних термінів» [5].

До другого типу зараховують три види термінів-словосполучень:

1) у яких тільки один компонент – технічний термін, а другий належить до слів загальнонавчальної лексики. Цей спосіб творення науково-технічних термінів, на думку Р. Ф. Проніної, більш продуктивний, ніж перший;

2) у яких перший компонент (прикметник) має спеціальне, специфічне для певної галузі науки;

3) другий компонент яких вживається в основному значенні, але в сполученні з першим компонентом є терміном із самостійним, специфічним для певної сфери значенням.

До третього типу належать терміни-словосполучення, обидва компоненти якого є словами загальноживаної лексики, і тільки сполучення цих слів є терміном. «Даний спосіб утворення науково-технічних термінів не є продуктивним» [5].

Терміни бувають одно- і багатоскладними. Визначальний компонент чи головне слово словосполучення виступає в ролі родового поняття щодо всього терміна. Визначальний компонент, в основному, виражає головний зміст, головне значення терміна. «Переклад термінів-словосполучень починають з перекладу іменника, що є основним компонентом, і потім послідовно перекладають кожну значеннєву групу, найчастіше з правого боку на лівий» [5].

Природно не кожен термін має один єдиний варіант перекладу, тобто еквівалент. Еквівалентом також може бути не тільки слово, але й словосполучення. Оскільки дуже часто використовують описовий переклад, то при цьому варто уникати створення громіздких багатослівних термінів, якщо тільки використання коротшого варіанта перекладу не погіршує передавання змісту і відповідає комунікативному завданню.

Головне, перекладаючи термін, пам'ятати, що основний компонент повинен позначати категорію, до якої належить об'єкт, виражати родові поняття, а залежний компонент повинен відбивати які-небудь характерні ознаки, що відрізняють його від інших предметів чи явищ того ж роду.

Р. Ф. Проніна пропонує п'ять основних прийомів перекладу багатокомпонентних термінів:

- 1) калькування;
- 2) переклад за допомогою використання родового відмінка;
- 3) переклад з використанням різних прийменників;
- 4) переклад одного з членів словосполучення групою пояснювальних слів;
- 5) переклад зі зміною порядку компонентів атрибутивної групи [5].

Проаналізуємо переклад юридичного терміна-

словосполучення.

Під час перекладу *The Home Office* значення слова «*Home*» змінюється, тому що воно залежить від головного компонента словосполучення «*Office*». Отже, «*Home*» перекладатимуть відповідно до значення «*Office*». *Home Office* – міністерство внутрішніх справ. У терміні *Trial of Offences* слово «*trial*» може перекладатися як «суд» чи більш розгорнуто – «судовий розгляд», і цей варіант найбільше підходить для перекладу цієї термінологічної одиниці: *Trial of Offences* – судовий розгляд злочинів (правопорушень).

У термінологічній одиниці *Grand of Bail* обидва слова є термінами, де *Grand* – основний компонент, *Bail* – залежний, означальний компонент. Отже, у терміні-словосполученні, що складається з двох компонентів, які зв'язані граматично за допомогою прийменника, переклад значення слова «*Bail*» може розкриватися групою слів, що пояснюють так: *Grand of Bail* – клопотання про поручительство чи клопотання про узяття на поруки.

При перекладі двослівний термін *Suspended sentence*, обидва компоненти якого є словами загальноживаної лексики, що в сполученні дають термін, використовується прийом калькування. Визначальним є той факт, що слово *sentence* тільки в межах термінологічної галузі – юриспруденції – й у межах цього словосполучення набуває значення – вирок, а *Suspended sentence* – умовний вирок.

Supervising officer – двокомпонентний термін, компоненти якого в сполученні набувають спеціального термінологічного значення. При перекладі слова *supervising* використовується група пояснювальних слів, і все словосполучення *a supervising officer* перекладається як офіцер, що спостерігає. У цьому випадку подібний спосіб перекладу пояснюється характером і стилем мови, у якому згаданий термін уживають. *Supervising officer* – офіцер, що спостерігає (хоча можливий й варіант – офіцер-спостерігач).

Public Order Act – трикомпонентний термін, усі компоненти якого – слова загальноживаної лексики, що дають у сполученні термінологічну одиницю. Значеннєвий зв'язок між словом *Act* і групою слів *Public Order* виражений граматичним зв'язком

прилягання, і при перекладі використовується калькування. *Public Order Act* – акт суспільного порядку.

Independent Public Prosecutor – незалежний народний прокурор. У цьому терміні обидва означальних слова стосуються головного компонента. Тут не можна виділити другорядної значеннєвої групи як, наприклад, при перекладі багатоконпонентних термінів із декількома іменниками. Спосіб перекладу, найбільш придатний для даної термінологічної одиниці, – калькування зі збереженням порядку слів оригіналу. *Police discipline code* – поліцейський дисциплінарний кодекс. Під час перекладу цього терміна використовується калькування, що не змінює порядок компонентів.

Drug Trafficking Offences Act – акт про злочинну торгівлю наркотиками. *Drug Trafficking Offences Act* – складений термін, що складається з чотирьох компонентів. Граматичний зв'язок між словами *Drug* і *Trafficking*, словом *Offences* і словосполученням *Drug Trafficking* і словом *Act* та значеннєвою групою *Drug Trafficking Offences* – прилягання. Оскільки цей термін складається з чотирьох слів, то він містить три значеннєві групи, а отже три етапи під час перекладу. *Drug Trafficking* – торгівля наркотиками. Змінюючи послідовність компонентів оригіналу, перекладаємо *Drug Trafficking Offences* – злочинна торгівля наркотиками.

Criminal Injuries Compensation Scheme – багатоконпонентний термін, що складається з чотирьох загальноживаних слів, які в сполученні формують термінологічну одиницю. Переклад цього складеного терміна здійснюють у три етапи. *Criminal Injuries* – збиток унаслідок злочинів. У цьому випадку переклад здійснюємо за допомогою групи пояснювальних слів, тому що калькування було б невдалим способом перекладу. *Criminal Injuries Compensation* – компенсація за завданий збиток – перекладається з використанням прийменника й зміною порядку слів. *Criminal Injuries Compensation Scheme* – схема компенсації за завданий збиток – перекладається за допомогою родового відмінка зі зміною порядку слів для відповідності системі української мови.

Характерною рисою юридичних термінів є те, що багато з них складаються з простих слів, що не є термінами. Цікаво також те, що багато слів у термінах-словосполученнях одержують таке значення, що не зафіксовано в словнику.

Юридичний переклад вважається одним з найбільш складних видів перекладу. Багато в чому це зумовлено тим, що при перекладі юридичних текстів як з української мови на іноземну, так і навпаки звичайних навичок перекладача недостатньо. Юридичний переклад не може бути здійснений коректно без використання спеціальних знань у відповідній галузі права, без знання специфіки конкретного виду правовідносин. Необхідно орієнтуватися в чинному законодавстві, а також володіти спеціальною лексикою та знати про особливості використання іноземної юридичної термінології в конкретному контексті.

Як відомо, право – одна з тих гуманітарних галузей, що характеризується наявністю значної кількості національно-культурних специфічних рис, які відбивають вироблені норми взаємин особистості з державою й іншими людьми. Юридичні тексти в силу свого призначення повинні бути точними і достовірними: вони приписують певну форму дій і формулюють принципи дозволу спірних ситуацій, виробляють правила соціальної поведінки в суспільстві.

Правова лінгвістика – відносно нова, ще не досить розвинута наука, тому специфіка юридичного перекладу не висвітлена достатньо в літературі і вимагає глибокого аналізу й серйозних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В. С. Виноградов. – М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
2. Гамзатов М. Г. Техника и специфика юридического перевода / М. Г. Гамзатов. – СПб., 2004. – 184 с.
3. Даниленко В. П. Лексико семантические и грамматические особенности слов-терминов / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1971. – 154 с.
4. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте // Вопросы теории и методики. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 160 с.
5. Пронина Р. Ф. Перевод английской научно-технической литературы / Р. Ф. Пронина. – М.: Высшая школа, 1986. – 175 с.

6. Судовцев В. А. Научно-техническая информация и перевод : [пособие по англ. языку : учебное пособие.] / В. А. Судовцев. – М. : Высшая шк., 1989. – 232 с.

7. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / А. В. Федоров. – С.-Пб : ООО «Издательский дом «Филология три», 2002. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2011

N.GRYGORENKO

THE PECULIARITIES OF JURIDICAL COMPOUND TERMS TRANSLATION

The article deals with the English juridical compound terms structure, their semantic integrity and ways of their translation.

Key words: term-word phrases, component, compound term, two-component term, three-component

УДК: 811:372.461(045)

Алла ДАВИДЕНКО,

Світлана МІРОШНИК

КУЛЬТУРА УСНОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

У статті з'ясовано основи культури усного ділового мовлення, культури поведінки, культури спілкування, яка є основою людських стосунків; відповідне корегування гарного, правильного, естетично вишуканого усного мовлення. Автори наукової статті розглядають основні постулати безконфліктного спілкування, які були розроблені науковцями.

Ключові слова: культура мовлення, культура спілкування, живомовний етикет, логічність викладу, мовна майстерність, точність мовлення, мовна норма.

Основою будь-якої мови є живе розмовне мовлення. Мовлення – процес добору й уживання засобів мови для спілкування з іншими членами певного мовного колективу. Мовлення є формою існування живої мови, у мовленні вона функціонує, перебуваючи в постійному розвитку. Мова й мовлення нерозривно пов'язані. Мовлення існує на основі певної мови, а мова виявляє себе в мовленні її носіїв. Мова щодо мовлення – явище загальне; вона належить усім, хто нею користується. Мовлення ж щодо мови – часткове, окреме, індивідуальне. Та без повсякденного вжитку на всіх вікових і соціальних рівнях, невинного розвитку форм та засобів